

Claudia Vallvé

La mirada sociològica

**Guia de supervivència per entendre
i interpretar la realitat que ens envolta**

La mirada sociològica

Col·lecció Catàlisi

Claudia Vallvé

La mirada sociològica

**Guia de supervivència per entendre i interpretar
la realitat que ens envolta**

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Universitat de Barcelona. Dades catalogàfiques

Vallvé, Claudia

La mirada sociològica : guia de supervivència
per entendre i interpretar la realitat que ens envolta

Notes. Bibliografia

ISBN: 978-84-475-3934-5

I. Títol II Col·lecció: Catàlisi ; 25

1. Sociologia 2. Metodologia de les ciències socials

3. Classes socials 4. Gènere

© Edicions de la Universitat de Barcelona

Adolf Florensa, s/n

08028 Barcelona

Tel.: 934 035 430

Fax: 934 035 531

www.publicacions.ub.edu

comercial.edicions@ub.edu

DIRECTOR

DE LA COL·LECCIÓ

I EDICIÓ CIENTÍFICA

David Bueno

ISBN

978-84-475-3934-5

Dipòsit legal

B-2.467-2016

Impressió i rel·ligat

Gráficas Rey

És rigorosament prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra. Cap part d'aquesta publicació, inclòs el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada, transmesa o utilitzada per cap mitjà o sistema, sense l'autorització prèvia per escrit de l'editor.

A la Gallina Pelada

Quan analitzem la nostra vida i les nostres lluites, de seguida veiem que la majoria dels nostres desitjos i accions estan lligats a l'existència d'altres éssers humans.

ALBERT EINSTEIN

Índex

Pròleg, per David Bueno	13
Introducció	
Capítol 1. Què és la sociologia?	19
Part I. La caixa d'eines del sociòleg	
Capítol 2. Ciència i mètode	29
Capítol 3. El debat entre els quantitativs i els qualitativs	35
Capítol 4. Les dades com a eina per entendre la realitat	41
Capítol 5. Els mètodes quantitativs: l'enquesta.	47
Capítol 6. Els mètodes qualitativs: l'entrevista	57
Capítol 7. Fer participar com a manera d'implicar	65
Part II. Conceptes clau per explicar la realitat	
Capítol 8. El concepte de <i>classe social</i>	73
Capítol 9. Socialització primària i socialització secundària	79
Capítol 10. El concepte de <i>gènere</i>	87
Capítol 11. Anomia, alienació i desencís	97
Capítol 12. Explicant la realitat: la teoria dels jocs	105
Capítol 13. Prediccions autorealitzades i prediccions suïcides	111
Capítol 14. La societat líquida.	117
Conclusió	
Capítol 15. L'ofici de sociòleg	125
Bibliografia	131
Agraïments.	133

Pròleg

Si donem una ullada als principals mitjans de comunicació ens adonarem ràpidament que la majoria de la informació que proporcionen, per no dir tota, està relacionada amb algun aspecte de la societat o té implicacions socials. Les enquestes i les gràfiques de qualsevol tipus formen part del dia a dia informatiu. Qui recull aquestes dades i com ho fa? Per què a vegades hom té la sensació que una mateixa dada sociològica pot ser utilitzada de maneres molt diferents? O, dit d'una altra manera, què hi fa una obra de divulgació sobre sociologia en una col·lecció de llibres de ciència? Si us feu alguna d'aquestes preguntes és que demaneu a crits llegir el llibre. I si no us en feu cap, també. Al capdavant, per a un científic com jo resulta complicat, però al mateix temps absolutament fascinant, escriure un pròleg per a una obra com aquesta. Per tant, permeteu-me que empri algunes eines de la recerca científica analítica, que són les que jo conec i faig servir en la meua feina, per mirar de construir-la. El mètode analític consisteix a comprendre un tot complex separant els elements de què és format. D'aquesta manera es poden observar i descriure aquests elements més senzills amb més facilitat, la qual cosa permet reconstruir després les relacions que s'hi estableixen. És a dir, recompondre el tot per comprendre'l en conjunt. Així, doncs, anem per parts.

«Un pròleg per a un llibre de divulgació sobre sociologia».

Un pròleg és un escrit que precedeix el cos d'una obra. Pot tenir moltes funcions, encara que generalment serveixi d'introducció a l'obra o a l'autor, o fins i tot al context en el qual o per al qual ha estat escrita. Pel que fa a la divulgació, consisteix a explicar, en paraules planeres i entenedores, d'una manera motivadora i assequible, amb exemples quotidians i els recursos literaris adequats, un cos concret de coneixement per posar-lo a l'abast de

qualsevol persona que hi tingui interès però no en sigui especialista. La divulgació, a més, és cabdal en una societat democràtica, en la qual tots els ciutadans són, o han de ser i s'han de sentir, copartícps de les decisions collectives en igualtat de condicions i de responsabilitats. I per decidir amb coneixement hem d'estar ben informats. I la sociologia és... Bé, això és justament el que explica aquest llibre i, per tant, no ho revelaré ara —ni em sento capacitat per fer-ho.

Els llibres de ciències naturals defineixen els éssers humans com a «primats bípedes de la família dels homínids», i d'alguna manera vénen a dir que són capaços d'utilitzar sistemes de comunicació molt elaborats per fer possible l'expressió i l'intercanvi d'idees; que disposen d'una ment creativa capaç de generar invencions, cultures i manifestacions artístiques diverses, i que s'organitzen col·lectivament en societats complexes. Tot plegat ens ha portat a construir una enorme varietat de tradicions, rituals, ètiques, valors, normes i lleis, que, en definitiva, formen la base de la societat humana. Una societat complexa, polièdrica, calidoscòpica, en canvi i en evolució constants, en la qual conflueixen interessos molt diversos i, sovint, contraposats.

La divulgació ajuda a enfortir els mecanismes democràtics, perquè, si tots estem més formats i entenem millor el món que ens envolta o per què passen les coses, tindrem més capacitat d'analitzar i de prendre decisions informades; d'altra banda, la democràcia és el sistema més just d'organització social. Si a aquest axioma afegim que la sociologia té els seus propis mecanismes i les seves metodologies de recerca i anàlisi, que permeten objectivar els resultats i fer-los comparables, extrapolables i utilitzables, la inclusió d'un llibre sobre sociologia en una col·lecció de divulgació científica pren tot el sentit.

La sociologia té una importància cabdal si volem comprendre millor el món en el qual vivim, i per aquest motiu cal divulgar quins mètodes d'anàlisi utilitza, de quina manera construeix els nous coneixements i quins resultats ens aporta. La societat és tan complexa —i els estudis en sociologia, si no s'expliquen convenientment i amb objectivitat, poden distorsionar tant la

percepció de la realitat— que ens cal una «guia de supervivència per entendre la realitat que ens envolta». Això és, precisament, el que aporta aquest llibre. Però no ho fa de qualsevol manera. Per mitjà de situacions quotidianes, relatades amb personatges ficticis amb els quals el lector possiblement se sentirà identificat, va construint una narració completa i extraordinàriament comprensible de la nostra societat, i de quins mecanismes i quines eines tenim per estudiar-la i analitzar-la. Claudia Vallvé, gràcies a la seva bona praxi, contribueix cada dia a fer créixer la sociologia amb enquestes, estadístiques, entrevistes, treballs de camp i d'oficina, amb resultats sobre aspectes socials específics que ens ajuden a comprendre millor cada situació social concreta. I es nota que en aquest llibre hi ha vessat, sense concessions ni restriccions, tota la seva professionalitat, amb la passió de qui estima la seva feina —una feina ben feta, en benefici de la mateixa societat.

DAVID BUENO I TORRENS
Professor i investigador de genètica
de la Universitat de Barcelona

Introducció

CAPÍTOL 1

Què és la sociologia?

El Jordi és professor de Sociologia a la Universitat de Barcelona. Ha quedat amb un grup d'amics que coneix des de fa poc. Fan petar la xerrada tranquil·lament en un cafè quan, de sobte, algú fa la pregunta que el Jordi més tem.

—I tu, de què treballes?

I és que, quan diu que és sociòleg, tothom calla i se'l mira de manera estranya, gairebé com si hagués dit una paraula malsonant o fora de lloc. Per això el Jordi sempre pateix quan ha de contestar aquesta pregunta. Generalment diu que és professor de Sociologia. De vegades amb això ja n'hi ha prou. Però gairebé sempre hi ha algú que fa la pregunta fatídica:

—I, exactament, què és la sociologia?

Llavors és quan la cosa es complica.

—La sociologia —intenta explicar el Jordi— consisteix a comprendre com funciona la nostra societat i entendre les normes que regulen les relacions entre els éssers humans.

—Sí, sí, molt bé —fa un dels seus nous amics—. Tot això està molt bé. Però per a què serveix?

—Què vols dir?

—Bé, vull dir que les coses han de tenir una utilitat, no? Si no, no es fan. I no t'ofenguís ara, eh?, però a mi això dels sociòlegs, els psicòlegs, els antropòlegs i tota aquesta colla... bé, la veritat és que mai he acabat d'entendre què fan.

Aquest problema no és exclusiu del Jordi. Moltes vegades ho ha comentat amb els seus companys i companyes sociòlegs i a tots els passa el mateix.

Quan el Jordi ha d'explicar als estudiants de primer de carrera què és la sociologia, sol utilitzar la definició d'un sociòleg que es diu Peter Berger, un sociòleg nord-americà conegut, sobretot, per les obres *Invitació a la sociologia* i *La construcció social de la realitat*. Un tractat de sociologia del coneixement, que va escriure juntament amb Thomas Luckmann. Aquests

dos llibres s'han convertit en una mena de Bíblia per a molts sociòlegs, i el Jordi sempre els recomana als seus alumnes. També els diu que si algun dia volen llegir *La imaginació sociològica* busquin l'edició en català traduïda pel professor Joan Estruch. En aquesta traducció, els exemples amb què Berger il·lustra la seva argumentació estan expressament adaptats a la història i la cultura catalanes.

El primer que explica Berger en el seu llibre és allò que no és la sociologia.

Segons Berger, la primera confusió és pensar que els sociòlegs són professionals que «treballen amb la gent». Aquesta és una confusió habitual. Molts estudiants que es matriculen a Sociologia diuen que els agrada «tractar amb gent», que volen «fer alguna cosa per als altres», «ajudar els altres» o «ser útils en la societat». En realitat, aquests estudiants confonen la sociologia amb el treball social, la qual és una professió molt interessant, però diferent de la sociologia. Els treballadors socials es dediquen a reduir i prevenir l'exclusió social. Per fer-ho, informen, orienten i acompanyen les persones, les famílies o els grups que es troben en situacions de vulnerabilitat i els faciliten eines i recursos que els ajudin a resoldre les seves carències. Es tracta, per tant, d'uns professionals abocats a la intervenció directa, que treballen amb les persones o amb les comunitats. En canvi, el que preocupa al sociòleg és comprendre la societat en què vivim, per exemple, per què hi ha pobresa, i per a això s'ocupa de l'estudi de fenòmens socials de tot tipus: des de la situació dels col·lectius desfavorits o de les desigualtats socials fins a l'anàlisi del comportament de les elits o l'estudi dels canvis que s'estan produint en la família, per citar-ne únicament alguns exemples. Per realitzar aquestes investigacions és molt possible que el sociòleg hagi de contactar amb les persones que pertanyen als col·lectius que està estudiant, però el seu objectiu se centrarà a recollir informació, no a intervenir de manera directa en la seva situació.

Una altra imatge equivocada del sociòleg és la de rata de biblioteca o, com diu Peter Berger, la de «recopilador d'estadístiques sobre el comportament

humà». ¹ Aquesta imatge tendeix a veure el sociòleg com una mena de *freaky* que passa el dia davant l'ordinador buscant dades per Internet i fent fulls de càlcul. O, també, com algú que fa enquestes llargues i avorrides que donen feina mal pagada a tot d'enquestadors joves, que molesten un munt de ciutadans que tenen pressa i a les quals es destinen uns pressupostos enormes, i tot per, després, acabar explicant amb paraules rares i malsonants allò que ja sabíem. Però la sociologia no té res a veure amb tot això, sinó que és un intent de comprendre la realitat amb tota la seva complexitat. Implica ser capaç de mirar-se una situació i comprendre-la des de diferents punts de vista, per tal d'entendre com funciona la societat. És cert que una de les eines que utilitza el sociòleg per interpretar i comprendre la societat són les estadístiques. Però no s'ha de confondre estadística amb sociologia. Ni tots els estudis sociològics es basen en dades estadístiques, ni les estadístiques són sociologia per si mateixes, sinó que són una eina que ajuda el sociòleg a interpretar la realitat.

També hi ha confusió entre sociologia i antropologia. Al Jordi li han preguntat moltes vegades si els sociòlegs són els que van amb els aborígens, o si són els que estudien el comportament dels gorilles i els ximpanzés. Es tracta d'un error habitual, però, en realitat, són dues disciplines ben diferents. L'antropòleg estudia les persones en el seu context, mentre que la sociologia es preocupa per entendre com interaccionen els éssers humans. La paraula *antropologia* ve del grec i vol dir 'estudi (*logos*) dels éssers humans (*anthropos*)'. Dins l'antropologia hi ha quatre branques. L'antropologia física o biològica se centra en la base biològica de l'espècie humana i analitza el comportament dels primats, ja que aquest coneixement serveix als antropòlegs per conèixer millor l'espècie humana. Després hi ha l'arqueologia, que estudia les cultures prehistòriques a través de l'examen de les restes materials que han quedat d'aquestes cultures. Una tercera branca és la lingüística, que, de fet, va néixer com a part de l'antropologia i amb el temps s'ha

¹ Peter L. BERGER, *Invitació a la sociologia. Una perspectiva humanística*, pàg. 21.

convertit en una disciplina independent. I, finalment, hi ha l'antropologia cultural, que estudia les eines i els significats de les diferents societats al llarg de la història i en l'actualitat.

Una altra imatge equivocada del sociòleg —en aquest cas, força negativa— és la que el veu com un manipulador al servei del «poder», que utilitza la informació per conspirar i per construir ideologies. Però la sociologia no té res a veure amb això. Si la sociologia s'ha esforçat en alguna cosa al llarg del temps ha estat a entendre la societat i a aconseguir que el seu coneixement sigui respectat i considerat com a científic. Per tant, no hi ha res més lluny de la realitat que la imatge del sociòleg com un ésser distant, que cataloga i dissectiona la vida dels altres i posa les seves capacitats a disposició d'una ideologia concreta. Aquesta imatge prové, com diu Peter Berger, del paper polític del científic social. I també del fet que puguem trobar sociòlegs treballant al servei de diferents ideologies. Però això té relació amb l'aplicació dels coneixements de la sociologia, i es tracta de qüestions que no són exclusives de la sociologia, sinó que poden afectar qualsevol professió.

Un cop aclarit què no és la sociologia, caldrà, doncs, intentar explicar què és. Més que res perquè els amics del Jordi, que fins ara han estat escoltant molt atentament, comencen a estar neguitosos i volen saber en què consisteix aquesta ciència.

Seguint amb el que diu Berger en el capítol introductori de la seva *Invitació a la sociologia*, un sociòleg és «un individu interessat a comprendre la societat d'una manera disciplinada».² Dins aquesta breu definició trobem dos elements bàsics que ens poden ajudar a comprendre millor què és la sociologia.

En primer lloc, la sociologia és un intent de comprensió de la societat. El sociòleg, tal com el descriu Berger, és una mena de tafaner incorregible. Una persona, diu, «amb un interès enorme, infatigable i descarat pels fets

² Ibídem, pàg. 30.

dels altres» i per a qui «el seu desfici, el seu corcó, és el món dels homes, amb les seves institucions, la seva història i les seves passions».³

Aquesta tafaneria porta el sociòleg a transitar per mons molt diferents del seu. Així, el sociòleg es pot interessar tant per entendre el comportament dels que formen els marges de la nostra societat, a fi de comprendre fenòmens com la delinqüència, la drogoaddicció o la prostitució, com també pot escolar-se pels passadissos del poder, mirant de descobrir el funcionament de les nostres institucions —i de copsar com es comporten i com actuen els que pertanyen a les elits econòmiques i polítiques.

Els temes que investiga el sociòleg són igualment variats i diversos, i quan explica als seus amics el que està investigant pot despertar veritable interès o pot semblar d'allò més avorrit i ensopit. I és que tot el que és humà i tot el que té relació amb les relacions humanes és potencialment interessant per al sociòleg: des de per què es formen les guerres o com les noves tecnologies estan canviant la manera en què els joves perceben la realitat, fins a com veuen el seu futur els treballadors d'una empresa de telemàrqueting o com l'espai públic determina les relacions entre els habitants d'un barri.

Però, en segon lloc, perquè puguem parlar de sociologia, aquesta comprensió de la societat i de les relacions humanes s'ha de realitzar de manera *disciplinada*. És a dir, utilitzant una determinada metodologia i seguint unes determinades regles. I és que, per poder parlar d'investigació sociològica, aquesta s'ha de fer de manera rigorosa i seguint un mètode, com el mètode científic, que és el que aporta fonament a l'anàlisi i permet transcendir les opinions. Si no, estaríem confonent la sociologia amb una xerrada de cafè.

I, parlant de xerrades de cafè, esperem que amb aquesta explicació els companys del Jordi hagin entès una mica millor en què consisteix la sociologia. Tot i això, la pregunta «però, exactament, la sociologia per a què serveix?» encara queda en l'aire.

³ Ibídem, pàg. 32.